

Ks. Antoni SWOBODA
(Poznań, UAM)

ŹRÓDŁO I PRAWZORY SAKRAMENTU MAŁŻEŃSTWA W NAUCZANIU ŚW. AUGUSTYNA

Autorzy wczesnochrześcijańscy, począwszy od Ojców Apostolskich, interesowali się również zagadnieniem małżeństwa tak od strony teologicznej, jak i duszpasterskiej. Ilustracją tego, w późniejszym już okresie, może być nauczanie Cyryla Aleksandryjskiego (375-444)¹ i Jana Chryzostoma (ok. 350-407)², którzy w swych pismach bronili szczególnie jego nierozzerwalności. Zdarzały się jednak wyjątki: do nich należy, jak zauważa to F. Salvoni, Ambrozjaster (IV wiek), który uważa, że cudzołóstwo rozwiązuje małżeństwo, a przywilej Pawłowy upoważnia do ponownego zawarcia małżeństwa³. Inni, jak np. Bazyli Wielki (329-379) czy uczestnicy synodu w Arles (314) uznając absolutną nierozzerwalność małżeństwa chrześcijan, także po grzechu cudzołóstwa, kierowali się pewną wyrozumiałością wobec rozwiedzionych⁴.

Małżeństwo jako podstawowa forma życia społecznego i naturalny przejaw międzyludzkiej solidarności⁵, określane takimi pojęciami jak: *pactum coniugale*⁶, *pacta nuptialia*⁷, *maritale consortium*⁸, *foedus uxorium*⁹, *confoederatio nuptialis*¹⁰, *metae matrimonialis pacti*¹¹ nie był obcy także św. Augustynowi (354-430), Biskupowi Hippony, o czym świadczą między innymi także jego pisma jak: *De bono coniugali* (r. 401), *De nuptiis et concupiscentia* (r. 410) czy *De coniugiis adulterinis* (r. 421), choć nie tylko.

¹ Por. Cyrillus Alexandrinus, *In S. Joannis Evangelium* 2, PG 73, 228.

² Por. Joannes Chrysostomus, *In Epistulam ad Ephesios hom.* 20, PG 62, 140.

³ Por. F. Salvoni, *Indissolubilità e scioglimento del matrimonio nei testi patristici*, „Ricerche Bibliche e Religiose” 9 (1974) 9-10.

⁴ Por. L. Rossi, *Morale familiare*, Bologna 1974, 58.

⁵ Por. S. Kowalczyk, *Koncepcja miłości św. Augustyna jako węzłowej aktywizującej wartości życia ludzkiego*, *VoxP* 4 (1984) z. 6-7, 196.

⁶ Por. Augustinus, *De bono coniugali* 4, 4, PL 40, 376.

⁷ Por. tamże 11, 12, PL 40, 382.

⁸ Por. tamże 5, 5, PL 40, 377.

⁹ Por. tamże 5, 5, PL 40, 377.

¹⁰ Por. tamże 7, 7, PL 40, 378; *De nuptiis et concupiscentia* I 4, 5, PL 44, 415.

¹¹ Por. *Sermo* 51, 13, 22, PL 38, 345; zob. J. Peters, *Die Ehe nach der Lehre des hl. Augustinus*, Paderborn 1918, 12.

Należy jednak podkreślić, że wyjaśnienia Augustyna dotyczące sakramentalności małżeństwa i jego nierozzerwalności, których bronił¹², choć nie odpowiadają teorii sakramentu z wieków późniejszych, to jednak stanowią istotny przyczynek do jej sformułowania¹³. Innymi słowy, Biskup Hippony w swych wypowiedziach na temat sakramentu małżeństwa wprowadza do interpretacji, która umożliwia rozumienie małżeństwa jako sakramentu¹⁴. Stąd, zdaniem Rincóna, Augustyn może być uważany za pioniera nauki na temat sakramentu małżeństwa, choć nie należy zapominać, że już wcześniej, jak to zaznaczaliśmy, autorzy chrześcijańscy na jego temat często się wypowiadali¹⁵. Z wypowiedzi, które nam pozostawił wynika, że początkowo, zwłaszcza przy lekturze Mt 5, 32; 1Kor 7, 10-11 miał pewne wątpliwości odnoszące się do nierozzerwalności małżeństwa¹⁶. Z podobnymi trudnościami spotkał się także podczas interpretacji Mt 5, 32 i 19, 9¹⁷; świadczy o tym jego wypowiedź w *De coniugiis adulterinis*, z której wynika, że zagadnienie małżeństwa, a zwłaszcza jego nierozzerwalności, należy do trudnych i niejasnych kwestii (*obscurissima et implicatissima*)¹⁸.

Biorąc to wszystko pod uwagę, celem naszego opracowania, przy zastosowaniu metody analityczno-syntetycznej, jest nie tyle ukazanie całej jego nauki na ten temat – bo to wykraczałoby poza ramy artykułu – ile przybliżenie poglądów tego Doktora Kościoła, dotyczących źródeł i prawzorów sakramentu małżeństwa. Dlatego z całego jego dorobku literackiego, wybraliśmy tylko te dzieła, w których możemy znaleźć wypowiedzi odnoszące się do interesującego nas tematu; do nich należą: *Contra Adimantum*¹⁹, *Contra duas epistolas Pelagianorum*²⁰, *Contra Faustum Manichaeum*²¹, *Contra Julianum*²², *Contra Secun-*

¹² Por. Augustinus, *De bono coniugali* 7, 7, PL 40, 378; *De coniugiis adulterinis* II 13, PL 40, 480; zob. F. Adamski, *Rodzina między sacrum a profanum*, Poznań 1987, 41; E. Albertario, *Di alcuni riferimenti al matrimonio e al possesso di S. Agostino*, w: *Studi di diritto romano*, I, Milano 1933, 239; G. Dellling, *Ehescheidung*, RACH IV 716; A. Eckmann, *Wprowadzenie*, w: *Pisma świętego Augustyna o małżeństwie i dziewictwie. Przekład i komentarz*, red. tenże, Lublin 2003, 20; J.L. Larrabe, *Dignidad de la vocación matrimonial y su sacramentalidad en virtud del bautismo según san Agustín*, RevA 28 (1987) 14; E. Scalco, „*Sacramentum connubii*” et *institutione nuptiale; une lecture du „De bono coniugali” et du „De sancta virginitate” de S. Augustin*, EThL 69 (1993) 38.

¹³ Por. H. Crouzel, *Matrimonio*, DPAC II 2183.

¹⁴ Por. Scalco, „*Sacramentum connubii*”, s. 47.

¹⁵ Por. T. Rincón, *La doctrina sobre la indisolubilidad del matrimonio en el primer milenio cristiano*, IusCan 13 (1973) 118.

¹⁶ Por. H. Chadwick, *Augustyn*, tłum. T. Szafranski, Warszawa 2000, 167.

¹⁷ Por. J.M. Catalálan, *El matrimonio en la obra pastoral de san Agustín*, „Augustinus” 34 (1989) 105.

¹⁸ Por. *De coniugiis adulterinis* I 26, 32, CSEL 41, 379; zob. R. Cyrklaff, *Mysł etyczna*, PEF I 408.

¹⁹ Por. *Contra Adimantum Manichaei discipulum*, PL 42, 129-172; ed. J. Zycha, CSEL 25, 113-190, tłum. J. Sulowski: *Przeciw Adimantowi*, PSP 54, 153-207.

²⁰ Por. *Contra duas epistulas Pelagianorum*, PL 44, 549-638; ed. C.F. Urba – J. Zycha, CSEL 60, 423-570.

*dinum Manichaeum*²³, *De bono coniugali*²⁴, *De civitate Dei*²⁵, *De coniugiis adulterinis*²⁶, *De consensu Evangelistarum*²⁷, *De continentia*²⁸, *De Genesi ad litteram*²⁹, *De Genesi contra Manichaeos*³⁰, *De gratia Christi et de peccato originali*³¹, *De nuptiis et concupiscentia*³², *De sancta virginitate*³³, *De sermone Domini in monte*³⁴, *Enarrationes in Psalmos*³⁵, *Epistolae*³⁶, *In Epistolam Joannis ad Parthos Tractatus*³⁷, *In Johannis Evangelium tractatus*³⁸, *Sermones*³⁹.

²¹ Por. *Contra Faustum Manichaeum*, PL 42, 207-518; ed. J. Zycha, CSEL 25, 249-797, tłum. J. Sulowski, PSP 55 i 56, 3-151.

²² Por. *Contra Julianum*, PL 44, 641-874, tłum. W. Eborowicz, PSP 19/1-2.

²³ Por. *Contra Secundinum Manichaeum*, PL 42, 577-602; ed. J. Zycha, CSEL 25/2, 905-975.

²⁴ Por. *De bono coniugali*, PL 40, 373-396; ed. J. Zycha, CSEL 41, 187-230, tłum. W. Eborowicz: *Wartości małżeństwa*, w: Św. Augustyn, *Antologia pism o małżeństwie i rodzinie*, cz. 1, Pelplin 1980, 51-86; również w: *Pisma świętego Augustyna o małżeństwie i dziewictwie*, s. 73-116.

²⁵ Por. *De civitate Dei*, PL 41, 13-804; ed. B. Dombart – A. Kalb, CCL 47-48, tłum. W. Kornatowski: *O państwie Bożym*, I-II, Warszawa 1977.

²⁶ Por. *De coniugiis adulterinis*, PL 40, 451-486; ed. J. Zycha, CSEL 41, 347-410, tłum. M. Damian – M. Ciesluk: *Cudzołóżne małżeństwa*, w: *Pisma świętego Augustyna o małżeństwie i dziewictwie*, s. 223-259.

²⁷ Por. *De consensu Evangelistarum*, ed. F. Wehrich, CSEL 43, tłum. J. Sulowski: *O zgodności Ewangelistów*, PSP 50.

²⁸ Por. *De continentia*, PL 40, 349-372; ed. J. Zycha, CSEL 41, 141-183, tłum. S. Laskowski: *O powściągliwości*, w: *Pisma świętego Augustyna o małżeństwie i dziewictwie*, s. 343-390.

²⁹ Por. *De Genesi ad litteram*, PL 34, 245-485, ed. J. Zycha, CSEL 28/1, tłum. J. Sulowski: *Komentarz słowny do Księgi Rodzaju*, PSP 25, 113-382.

³⁰ Por. *De Genesi contra Manichaeos*, PL 34, 174-220, tłum. J. Sulowski: *Przeciwko Manichejczykom komentarz do Księgi Rodzaju*, PSP 25, 21-82.

³¹ Por. *De gratia Christi et de peccato originali*, PL 44, 359-410; ed. C.F. Urba – J. Zycha, CSEL 42, 125-260.

³² Por. *De nuptiis et concupiscentia*, PL 44, 413-474, ed. C.F. Urba – J. Zycha, CSEL 42, 211-319, tłum. K. Kościelniak: *Małżeństwo i pożądlivość* (Księga I), w: *Pisma świętego Augustyna o małżeństwie i dziewictwie*, s. 343-390.

³³ Por. *De sancta virginitate*, PL 40, 397-428; ed. J. Zycha, CSEL 41, 235-302, tłum. P. Nehring: *O świętym dziewictwie*, ŻM 27, 271-348, lub tłum. R. Bobel – H. Bojko, w: *Pisma świętego Augustyna o małżeństwie i dziewictwie*, s. 117-182.

³⁴ Por. *De sermone Domini in monte*, PL 34, 1229-1308; ed. A. Mutzenbecher, CCL 35, tłum. S. Ryznar – J. Sulowski: *O kazaniu Pana na górze*, PSP 48, 21-130.

³⁵ Por. *Enarrationes in Psalmos*, PL 66-1900; ed. E. Dekkers – J. Freipont, CCL 38-40, tłum. J. Sulowski: *Objaśnienia Psalmów*, PSP 27-42/1-2.

³⁶ Por. *Epistolae*, PL 33, 61-1094; ed. A. Goldbacher, CSEL 34, 44, 57 i 58; lub ed. J. Divjak, CSEL 88, tłum. W. Eborowicz: *Listy* (1-75), Pelplin 1991. Pozostałe listy cytują w przekładzie własnym.

³⁷ Por. *In Epistolam Joannis ad Parthos tractatus*, PL 35, 1977-2062; ed. P. Adaesce, Sch 75, tłum. W. Szoldrski – W. Kania, PSP 15/2, 381-502.

³⁸ Por. *In Johannis Evangelium tractatus*, PL 35 1379-1976; ed. D.R. Willems, CCL 36, tłum. W. Szoldrski, PSP 15/1-2.

³⁹ Por. *Sermones*, PL 38, 23-1483; 39, 1493-1638, tłum. J. Jaworski: *Wybór mów: kazania świąteczne i okolicznościowe*, PSP 12. Mowy znajdujące się poza tym zbiorem cytują w przekładzie własnym.

Prezentowany artykuł składa się z trzech części: w pierwszej przybliżymy temat, który interesował naszego autora, a jest nim Bóg – stwórca małżeństwa; w części drugiej poszukamy odpowiedzi na pytanie, jak rozumiał on pojęcie *Magnum Sacramentum*; trzecia wreszcie część poświęcona zostanie ukazaniu poglądów Biskupa Hippony, odnoszących się do znaczenia obecności Chrystusa na weselu w Kanie Galilejskiej. Całość podsumują stosowne wnioski.

I. BÓG STWÓRCĄ MAŁŻEŃSTWA

Św. Augustyn wypowiadając się na temat małżeństwa podkreśla przede wszystkim fakt, że Bóg jest jego stwórcą⁴⁰. Innymi słowy, małżeństwo w nauce tego Doktora Kościoła jest instytucją Boską, powołaniem⁴¹ i odwiecznym planem Boga wobec ludzkości⁴², który, jak zauważa Larrabe w swym studium, niczego złego nie proponuje człowiekowi ani też tej prawdy nie podważa⁴³. Ten pogląd Biskupa Hippony potwierdza jedna z jego licznych wypowiedzi na ten temat, zawartych w piśmie polemicznym *Contra Adimantum*. Na podstawie jego lektury, ale nie tylko⁴⁴, dowiadujemy się, że „połączenie mężczyzny z żoną pochodzi od Pana”⁴⁵.

⁴⁰ Por. *Sermo* 123, 2, 2, PL 38, 685; *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 2, PL 35, 1459; *De nuptiis et concupiscentia* II 3, 9, PL 44, 441: „[...] Ita quippe ostendit et hominum conditorem, et coniugum copulatorem Deum, adversus Manichaeos, qui utrumque horum negant”; *De consensu Evangelistarum* II 62, 122, PL 34, 1136; zob. M.F. Berrouard, *L'enseignement de saint Augustin sur mariage dans le Tract. 9, 2 in Joannis Evangelium*, „Augustinus” 12 (1967) 88; Catalálan, *El matrimonio*, s. 33; Eckmann, *Wprowadzenie*, w: *Pisma świętego Augustyna o małżeństwie i dziewictwie*, s. 21; J.L. Larrabe, *Matrimonio cristiano y educación de los hijos, según san Agustín*, „Augustinus” 18 (1973) 377; W. Kornatowski, *Społeczno-polityczna myśl św. Augustyna*, Warszawa 1965, 165; Rincón, *La doctrina sobre la indisolubilidad del matrimonio*, s. 115; Scalco, „*Sacramentum connubii*”, s. 45.

⁴¹ Por. Augustinus, *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 2, PL 35, 1459; zob. R. Desjardins, *Une pastorale augustiniennne du mariage*, BLE 77 (1976) 162.

⁴² Por. Larrabe, *Dignidad de la vocación matrimonial*, s. 17; tenże, *Espiritualidad y castidad matrimonial según san Agustín*, EstA 22 (1987) 235.

⁴³ Por. Larrabe, *Espiritualidad y castidad matrimonial según san Agustín*, s. 246 i 251; zob. Rdz 1, 26-28; 2, 18.

⁴⁴ Por. *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 2; PL 35, 1459; *De consensu Evangelistarum* II 62, 120; PL 34, 1135; *De nuptiis et concupiscentia* II 32, 54, PL 44, 465; *Contra duas epistolas Pelagianorum* I 5, 9, PL 44, 554-555; IV 2, 2, PL 44, 611; *De civitate Dei* XIV 22, PL 41, 429; zob. M.F. Berrouard, *Saint Augustin et l'indissolubilité du mariage. Evolution de sa pensée*, StPatr 11 (1972) 298; N. Blázquez, *Feminismo agustiniano*, „Augustinus” 27 (1982) 18; B. Bruns, *Das Ehe-sacramentum bei Augustinus*, „Augustiniana” 38 (1988) 210; Catalálan, *El matrimonio*, s. 33.

⁴⁵ *Contra Adimantum* 3, 2; PL 42, 133: „[...] conjunctio mariti et uxoris a Domino est [...]”; por. *De consensu Evangelistarum* II 62, 121, PL 34, 1136; zob. Desjardins, *Une pastorale augustiniennne du mariage*, s. 162.

Nasz Autor kontynuując swą refleksję, a jednocześnie polemizując z manichejczykami, którzy odrzucają i wyśmiewają tę prawdę, zawartą w Księdze Rodzaju (2, 24), nie tylko uczy, że mężczyzna opuszcza ojca swego i matkę swoją i łączy się ze swą żoną, ale myśl tę uzupełnia stwierdzeniem, że „obie płci zarówno co do natury jak i połączenia pochodzą od Boga jako Stwórcy i zarządcy”. Jak potwierdza to kontekst wypowiedzi, swoje sformułowanie buduje w oparciu o nauczanie św. Pawła, według którego „ani niewiasta bez męża ani mąż bez niewiasty w Panu. Jak bowiem niewiasta z męża, tak też mąż przez niewiastę; a wszystko z Boga” (1Kor 11, 12)⁴⁶. Swe rozważanie Biskup Hippony pogłębia również uwagą, opartą na Rdz 2, 24, że „opuści mężczyzna ojca i matkę, połączy się z żoną swoją i będą dwoje w jednym ciele”⁴⁷. Tym sformułowaniem, naszym zdaniem, Augustyn odrzucił koncepcję manicheizmu, który na gruncie swej dualistycznej koncepcji świata, uważał małżeństwo ze względu na cel rodzenia dzieci za zło i dzieło szatana, i zbudował własną koncepcję małżeństwa jako dobra⁴⁸, które zostało stworzone przez Boga.

Małżeństwo więc, jak wynika już z tych wypowiedzi naszego Autora, przynależy do człowieka, jest pierwszym naturalnym związkiem społeczności ludzkiej⁴⁹, instytucją zamierzoną jeszcze przed grzechem pierworodnym⁵⁰ przez Boga, który chciał, by człowiek, mężczyzna i kobieta, we wspólnocie zakładał społeczeństwo⁵¹. Innymi słowy, Bóg, jak uczy Augustyn, ustanawiając małżeństwo, chciał wyprowadzić wszystkich z jednego człowieka (*ex uno*)⁵². Komentując z kolei opowiadanie o stworzeniu kobiety z żebra Adama (Rdz 2, 21-22), nasz Autor, zdaniem E. Scalco, stara się ukazać pierwsze przejawy instytucji małżeńskiej, gdzie Bóg wskazuje na przynależność wzajemną mężczyzny i kobiety w znaczeniu bycia tym samym darem ontologicznym (*ex uno*)⁵³. Tak więc można powiedzieć, że Augustyn dostrzega w małżeństwie realizowanie intencji planu Bożego, czyli wspólnoty wszystkich ludzi, nie tylko przez podobieństwo rodzaju, ale także przez więź pokrewieństwa. Odniesienie natomiast do Księgi Rodzaju, obecne u innych Ojców, Augustyn stara się rozwinąć; bardziej też zostanie przez niego podkreślona konieczność wzajemnej miłości małżonków⁵⁴. Tego dobra, jak czytamy w innym miejscu, ustanowionego dla rodzenia

⁴⁶ *Contra Adimantum* 3, 3; PL 42, 133; *Sermo* 332, 4, PL 38, 1463; por. L. Anné, *La conclusion du mariage dans la tradition et le droit de l'Église Latine jusqu'au VIe siècle*, EThL 12 (1935) 522.

⁴⁷ Por. *De nuptiis et concupiscentia* II 32, 54, PL 44, 464.

⁴⁸ Por. Bruns, *Das Ehe-sacramentum bei Augustinus*, s. 205.

⁴⁹ Por. *De bono coniugali* 1, 1, CSEL 41, 187; „prima [...] naturalis humanae societatis copula”; zob. Desjardins, *Une pastorale augustinienne du mariage*, s. 162.

⁵⁰ Por. W. Eborowicz, *Wstęp*, w: Św. Augustyn, *Wartości małżeństwa*, Pelplin 1980, 15.

⁵¹ Por. *De bono coniugali* 9, 9, PL 40, 373; zob. C. Harrison, *Matrimonio y vida monástica en san Agustín: El lazo de la amistad*, „Augustinus” 44 (1999) 128.

⁵² Por. *De bono coniugali* 1, 1, CSEL 41, 187.

⁵³ Por. Scalco, „*Sacramentum connubii*”, s. 30.

⁵⁴ Por. *De bono coniugali* 1, 1, PL 40, 373; zob. Rossi, *Morale familiare*, s. 61.

człowieka, Bóg nie umniejszył po grzechu pierwotnym, nie pozbawił też człowieka zmysłów ciała (*sensus carnis*), ani też członków, które są Jego dziełem, „choć po grzechu są one już śmiertelne”⁵⁵.

Biskup Hippony nie tylko podkreśla Boskie pochodzenie małżeństwa, ale również w oparciu o Księgę Rodzaju (1, 28) zauważa, że Bóg pobłogosławił pierwszych małżonków⁵⁶, by stali się pierwszymi rodzicami. W ten sposób, po raz kolejny potwierdził dobro tego związku⁵⁷ i porządek miłości⁵⁸, który nie może być naruszony przez cudzołóstwo (*adulterium*)⁵⁹. Ilustracją tej myśli może być, naszym zdaniem, uwaga zawarta w dziele *Contra Faustum Manichaeum* gdzie jego autor mówiąc o małżeństwie społecznie uporządkowanym (*socialiter ordinato connubio*), nie tylko zabrania prostytucji (*prostitutio*), ale przypomina, że jest ona potępiona przez prawo Boskie i wieczne: to wieczne prawo sprawiedliwości, jak czytamy, „zakazuje naruszania porządku naturalnego”⁶⁰.

Augustyn rozważając prawdę o Bogu, Stworzycielu małżeństwa, zauważa również, że ta więź społeczna „ma takie znaczenie, że małżeństwo zawarte w celu krzewienia życia jest nierozwalne”⁶¹ gdyż, jak czytamy w innym miejscu, „człowiek nie może rozdzielać tego, co Bóg złączył”⁶². Uzupełnieniem tej myśli może być także stwierdzenie, wypowiedziane w kontekście polemiki z biskupem Julianem z Eklanum, z którego wynika, że małżeństwa nie zrywa brak pożycia, ani też niepłodność żony⁶³.

Dla naszego Autora nierozwalność małżeństwa wynika więc z prawa⁶⁴ i nakazu Bożego, którego złamanie skutkuje grzechem⁶⁵. Na podstawie lektury

⁵⁵ Por. *De nuptiis et concupiscentia* II 32, 54, PL 44, 465; *De Genesi ad litteram* IX 3, 6, PL 34, 395.

⁵⁶ Por. Adamski, *Rodzina między sacrum a profanum*, s. 66.

⁵⁷ Por. Eborowicz, *Wstęp*, w: Św. Augustyn, *Wartości małżeństwa*, s. 36.

⁵⁸ Por. tamże, s. 43.

⁵⁹ Por. *Enarrationes in Ps.* 57, 1, PL 36, 674.

⁶⁰ Por. *Contra Faustum Manichaeum* XXII 61, PL 42, 439: „[...] quae tamen consulta illa aeterna lege iustitiae, quae naturale ordinem perturbari vetat [...]”; zob. J. Iluk, *Chrześcijańskie małżeństwo i rodzina w rzymskiej starożytności*, w: W. Pałubicki – J. Iluk, *Małżeństwo i rodzina w dawnym judaizmie i starożytnym chrześcijaństwie*, Gdańsk 1995, 262.

⁶¹ Por. *De bono coniugali* 7, 7, PL 40, 378: „[...] tantum valet illud sociale vinculum coniugum, ut [...] nec [...] solvatur”; *De nuptiis et concupiscentia* I 10, 11, PL 44, 420; *De consensu Evangelistarum* II 62, 120, PL 34, 1135; zob. Berrouard, *Saint Augustin et l'indissolubilité du mariage*, s. 300-301; Eborowicz, *Wstęp*, w: Św. Augustyn, *Wartości małżeństwa*, s. 23.

⁶² Por. *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 2, PL 35, 1459; zob. Mt 19, 6. W tym miejscu można również przytoczyć opinię Augustyna, z której wynika, że złączenie pochodzi od Boga, zaś rozłączenie jest dziełem diabła, por. Iluk, *Chrześcijańskie małżeństwo i rodzina w rzymskiej starożytności*, s. 262.

⁶³ Por. *Contra Julianum* V 12, 46, PL 44, 810.

⁶⁴ Por. *De bono coniugali* 8, 7, PL 40, 379; *Epistola* 132, 10, PL 22, 1142, zob. Berrouard, *Saint Augustin et l'indissolubilité du mariage*, s. 295; Catalálan, *El matrimonio*, s. 33; Rincón, *La doctrina sobre la indisolubilidad del matrimonio*, s. 117.

⁶⁵ Por. *De sancta virginitate* 15, 15, PL 40, 403.

tej wypowiedzi można też wnioskować, że wykluczenie jego nierozzerwalności, jeszcze przed zawarciem, powoduje, że jest ono nieważne⁶⁶.

Ta nierozzerwalność małżeństwa obowiązuje nie tylko chrześcijan. Augustyn uczy bowiem, że ważne zawarte małżeństwa innych ludzi, jak można by określić małżeństwa naturalne, są również nierozzerwalne. Potwierdza to fragment wypowiedzi zawartej w *Enarrationes in Psalmos*, gdzie Biskup Hippony przyrównuje zawarcie małżeństwa do skrępowania żelaznymi i twardymi pętami. W przypadku chrześcijan dodaje, że te kajdany są przytwierdzone mocniej również rękoma biskupa. Odwołując się zaś do 1Kor 7, 27 oraz Mt 19, 6 jeszcze raz podkreśla, że nikt, kto zawarł związek małżeński, nie powinien szukać jego rozwiązania, gdyż to, co zostało złączone przez Boga i Jego powagą uprawnione, nie może być rozwiązane przez człowieka⁶⁷.

II. POJĘCIE MAGNUM SACRAMENTUM

1. Bóg a Lud Boży. Szukając odpowiedzi Augustyna na pytanie nie tylko o źródło (Bóg), ale i o wzory, zwłaszcza sakramentalności i nierozzerwalności małżeństwa, możemy się przekonać, że takim wzorem była dla naszego Autora więź Izraela, Ludu Bożego z Bogiem. Te relacje były znakiem nierozzerwalnych zaślubin Słowa z ludzkością przez miłość. Ta więź przyrównywana była przez proroków⁶⁸, jak zauważa to J.L. Larrabe w swym studium, do małżeństwa i wierności, czy, jak to miało miejsce po stronie Izraela, niewierności małżeńskiej⁶⁹. Innymi słowy, małżeństwo, jak będziemy się mogli o tym przekonać śledząc myśl św. Augustyna, symbolizuje przymierze pomiędzy Bogiem a Izraelem, Bogiem a Kościołem. Zdaniem z kolei G.L. Müllera, to przymierze Jahwe z Izraelem, a także Chrystusa z Kościołem, nie jest tylko metaforą. Tutaj rzeczywistość, jak podkreśla Autor, ukazuje się w symbolu, który ustanowiony jest w stworzeniu i wydarzeniu przymierza⁷⁰.

2. Słowo Boże a Wcielenie. Augustyn podejmując się przybliżenia tajemnicy Wcielenia, w kontekście swej nauki o małżeństwie, odwołuje się do Rdz 2,

⁶⁶ Por. Larrabe, *Espiritualidad y castidad matrimonial según san Agustín*, s. 251.

⁶⁷ Por. *Enarrationes in Ps.* 149, 15 CCL 40, 2190; *Contra Faustum Manichaeum* XIX 29, PL 42, 368; „[...] ex eadem Scriptura commemorata coniunctione masculi et feminae monuit, divinamque auctoritatem ejusdem coniunctionis exposuit [...]”; *De sermone Domini in monte* I 18, PL 34, 1257; zob. G. Armas, *Hacia una ética agustiniana del hogar*, „Augustinus” 3 (1958) 472; Catalálan, *El matrimonio*, s. 113.

⁶⁸ Por. np. Iz 50, 1; Jr 2, 2; Ez 16; Oz 2, 18; cała księga Pnp.

⁶⁹ Por. Larrabe, *Espiritualidad y castidad matrimonial según san Agustín*, s. 257.

⁷⁰ G.L. Müller, *Kann nur der getaufte Mann gültig das Weihe sakrament empfangen?, w: Frauen in der Kirche. Eigensein und Mitverantwortung*, hrsg. G.L. Müller, Würzburg 1999, 301.

24: „Dlatego to mężczyzna opuszcza ojca swego i matkę swoją i łączy się ze swą żoną tak ściśle, że stają się jednym ciałem”. Wyjaśniając ten tekst, w wielu swych wypowiedziach mówi o uniżeniu się (*kenozie*) Syna Bożego, o „małżeństwie” pomiędzy Słowem Bożym a ludzką naturą, które dokonało się w tajemnicy Wcielenia⁷¹, gdzie oblubieńcem było Słowo, a oblubienicą ciało⁷². Należy jednak zauważyć, że refleksja Augustyna nie zatrzymuje się tylko na rozważaniach, odnoszących się do jedności Słowa z ciałem, ale znajduje swe pogłębienie w rozważaniach o zjednoczeniu mistycznym Słowa z Kościołem. Innymi słowy, Wcielenie stanowi dla Augustyna rodzaj małżeństwa mistycznego między Chrystusem a Kościołem, wypełnionego w śmierci i zmartwychwstaniu⁷³: jest ono fundamentem jedności Chrystusa z Kościołem⁷⁴, gdzie Słowo, jak zauważa to J.M. Catalálan, związało małżeństwem w swoim cielesnym rodzaju ludzki, z którego utworzony jest Kościół⁷⁵.

3. Chrystus a Kościół. Pragnąc w tym miejscu przybliżyć szeroko omawiany przez Augustyna temat relacji, jaka istnieje pomiędzy Chrystusem a Kościołem, oraz konsekwencji z tego wynikających, musimy zauważyć, że dla Biskupa Hippony istotne znaczenie, nie tylko dla chrystologii i eklezjologii, ale także dla jego nauki o tajemnicy sakramentu małżeństwa, miało nauczanie św. Pawła zawarte między innymi w *Liście do Efezjan* (5, 32)⁷⁶. Potwierdzają to np. refleksje B. Bruns, którego zdaniem, Augustyn pojęcie *magnum sacramentum* lub *magnum mysterium* oraz *res maior* odnosi, w analogii mał-

⁷¹ Por. *Contra Faustum Manichaeum* XII 8, PL 42, 258; XXII 38, PL 42, 424; *De Genesi contra Manichaeos* II 24, 37, PL 34, 215-216; *Enarrationes in Ps.* 44, 3, 12, PL 36, 494-495; 90, 2, 5, PL 37, 1163; 101, 1, 2, PL 37, 1295; 18, 1, 6, CCL 38, 103; 18, 2, 2, 6, CCL 38, 105-106 i 109; 44, 2, CCL 38, 495; 90, 2, 5, CCL 39, 1270; 148, 8, CCL 40, 2171; *Sermo* 91, 6, 7, PL 38, 570; 126, 6, PL 38, 701; 188, 2, PL 38, 1003-1004; 191, 2, 3, PL 38, 1009-1011; 192, 3, PL 38, 1013; 194, 4, PL 38, 1017; 195, 3, PL 38, 1018; 147A, 2, PL 46, 852-853; 264, 4, PL 38, 1214-1216; 291, 6, PL 38, 1319; 372, 9, PL 39, 1662; *In Epistolam Joannis ad Parthos tractatus* 9, 10, PL 35, 2052-2053; 1, 2, PL 35, 1979; *Epistola* 140, 76, PL 33, 572; *In Johannis Evangelium tractatus* 8, 4, CCL 36, 84; cytując za: Bruns, *Das Ehe-sacramentum bei Augustinus*, s. 207 oraz Catalálan, *El matrimonio*, s. 96.

⁷² Por. *Enarrationes in Ps.* 90, 2, 5, CCL 39, 1270; 44, 3, CCL 38, 495; 18, 1, 6, CCL 38, 103; 148, 8, CCL 40, 2171; *In Johannis Evangelium tractatus* 8, 4, CCL 36, 184; *In Epistolam Joannis ad Parthos tractatus* 1, 2, PL 35, 1979; *Sermo* 147A, 2, PL 46, 852-853; 264, 4, PL 38, 1214-1216; zob. Catalálan, *El matrimonio*, s. 96.

⁷³ Por. *In Joannis Evangelium tractatus* 9, 4, PL 35, 1452: „Habet ergo hic sponsam quam redemit sanguine suo, et cui pignus dedit Spiritum Sanctum. Eruit eam de mancipatu diaboli: mortuus est propter delicta eius, resurrexit propter justificationem eius”; zob. Larrabe, *Dignidad de la vocación matrimonial*, s. 16.

⁷⁴ Por. *Sermo* 264, 4, PL 38, 1215: „Sic et Dominus manens Deus, manens Verbum [...] totus in utero Virginis, ad induendam carnem, ad coniungendam sibi tanquam sponsam [...] ut desponsaret Ecclesiam virginem castam”; zob. Catalálan, *El matrimonio*, s. 35.

⁷⁵ Por. Catalálan, *El matrimonio*, s. 96.

⁷⁶ Por. Augustinus, *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 10, CCL 36, 96; Catalálan, *El matrimonio*, s. 93.

żeństwa i bycia jednym ciałem, do doskonałej i nierozzerwalnej⁷⁷ jedności Chrystusa z Kościołem⁷⁸, którego On jest Głową⁷⁹, do duchowych zaślubin⁸⁰ między Chrystusem-Oblubieńcem a Kościołem-Oblubienicą⁸¹, który jest Jego ciałem⁸².

W świetle tych spostrzeżeń można powiedzieć, że jak akt stworzenia pary małżeńskiej, ukazany w Księdze Rodzaju jest modelem małżeństwa, to jednak, jak potwierdza to studium Catalálana, wzorem doskonalszym, w nauczaniu Augustyna, jest związek Chrystusa z Kościołem⁸³.

W związku z tym nasuwa się pytanie, na czym, zdaniem Augustyna, polega ta jedność Chrystusa z Kościołem i w jaki sposób się ona objawia. Lektura jego pism pozwala zauważyć, że opierając się na nauczaniu Apostoła Narodów, stara się on uwypuklić prawdę, że Chrystus umiłował Kościół⁸⁴ i wydał za

⁷⁷ Por. Bruns, *Das Ehe-sacramentum bei Augustinus*, s. 206; Catalálan, *El matrimonio*, s. 114; Peters, *Die Ehe nach der Lehre des hl. Augustinus*, s. 57.

⁷⁸ Por. *In Joannis Evangelium tractatus* 9, 2, PL 35, 1459; *De nuptiis et concupiscentia* II 32, 54, PL 44, 465; „[...] magno illo Christi et Ecclesiae sacramento”; I 21, 23, PL 44, 427; „Quod ergo est in Christo et in Ecclesia magnum, hoc in singulis quibusque viris atque uxoribus minimum, sed tamen coniunctionis inseparabilis sacramentum; zob. Berrouard, *L'enseignement de saint Augustin sur mariage*, s. 95; Bruns, *Das Ehe-sacramentum bei Augustinus*, s. 210; Catalálan, *El matrimonio*, s. 35, 41, 88 i 91; E.S. Lodovici, *Sessualità, matrimonio e concupiscenza in sant'Agostino*, Milano 1976, 219 i 220-221; Rossi, *Morale familiare*, s. 65.

⁷⁹ Por. *Contra Secundinum Manichaeum* 21, PL 42, 597; *Enarrationes in Ps.* 138, 2, PL 37, 1785; *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 10, PL 35, 1459; *De Genesi contra Manichaeos* II 24, 37, PL 34, 215-216; *Contra Faustum Manichaeum* XII 8, PL 42, 258; *De civitate Dei* XXII 17, PL 41, 779; *Enarrationes in Ps.* 40, 10, PL 36, 461; 103, 4, 6, PL 37, 1381-1382; 138, 2, PL 37, 1785. Trzeba w tym miejscu zauważyć, że określenie *magnum sacramentum* stosuje Augustyn także do Rdz 2, 21, gdzie mowa jest o stworzeniu kobiety z żebra śpiącego Adama. W jego przekonaniu, ten biblijny przekaz jest również znakiem prorockim zapowiadającym powstanie Kościoła z boku ukrzyżowanego Chrystusa, zob. *Sermo* 218, 14, 14, PL 38, 1087; „[...] tanquam Eva facta de latere dormientis Adam, qui erat forma futura”; Bruns, *Das Ehe-sacramentum bei Augustinus*, s. 206, 207 i 244; Catalálan, *El matrimonio*, s. 76; Desjardins, *Une pastorale augustinienne du mariage*, s. 163.

⁸⁰ Por. Rossi, *Morale familiare*, s. 67.

⁸¹ Por. *Sermo* 183, 10, PL 38, 991; zob. Bruns, *Das Ehe-sacramentum bei Augustinus*, s. 212; Catalálan, *El matrimonio*, s. 49 i 103; Scalco, „*Sacramentum connubii*”, s. 46.

⁸² Por. *De Genesi contra Manichaeos* II 24, 37, PL 34, 216; *Enarrationes in Ps.* 30 (2), 1, 4, PL 36, 232 2, 1, PL 36, 239; 34, 2, 1, PL 36, 333; 37, 6, PL 36, 399-400; 54, 3, PL 36, 629; 71, 17, PL 36, 911; 118, 22, 3, PL 37, 1563-1564. 29, 9, PL 37, 1588-1589; 138, 2, PL 37, 1785; 142, 3, PL 37, 1846; *Sermo* 129, 3-4, PL 38, 722; 263, 3, PL 38, 1211; 362, 14, 16, PL 39, 1621; zob. Bruns, *Das Ehe-sacramentum bei Augustinus*, s. 207; Müller, *Kann nur der getaufte Mann gültig das Weihesakrament empfangen?*, s. 304; 1Kor 11, 10.

⁸³ Por. *Enarrationes in Ps.* 138, 2, CCL 40, 1990; 150, 2, CCL 40, 2193; zob. Catalálan, *El matrimonio*, s. 93; J. Doignon, *La relation „fides-sacramentum” dans le „De bono coniugali” de saint Augustin. Un schéma de „gratatio” hérité de Tertullien*, *ETHL* 59 (1983) 96.

⁸⁴ Por. *Enarrationes in Ps.* 30 (2), 3-4, PL 36, 230-232; *De continentia* 9, 22, PL 40, 364; *De nuptiis et concupiscentia* I 10, 11, PL 44, 420; zob. Adamski, *Rodzina między sacrum a profanum*, s. 66; Desjardins, *Une pastorale augustinienne du mariage*, s. 171; Doignon, *La relation „fides-sacramentum”*, s. 96; Catalálan, *El matrimonio*, s. 76 i 88; Larrabe, *Dignidad de la vocación*

niego siebie samego⁸⁵. W ten sposób ta służebnica (Kościół), jak podkreśla to Augustyn, dostąpiła wielkiej czci u Boga, gdyż stała się Jego żoną, otrzymała od Niego wielki zastaw, jakim jest krew Oblubienica⁸⁶. W innym z kolei miejscu, wykorzystując analogię do troski człowieka o swe ciało, Biskup Hippony dodaje, że Chrystus żywi i pielęgnuje Kościół⁸⁷, który jest Jemu podporządkowany⁸⁸, ale nie na zasadzie dyktatury⁸⁹.

Z rozważań Augustyna wynika też, że, jak podkreśla to cytowany Catalálan, Jezus Chrystus często mówi we własnym imieniu, czyli w imię własnej osoby, że „jest naszą głową”; często też „mówi w imię swojego ciała, które stanowimy my i jego Kościół”. Tak więc, jak wnioskuje autor, niejako z ust jednego człowieka należy rozumieć, że głowa i ciało stanowią całość i nie rozdzielają się wzajemnie niczym małżeństwo, o którym mówi Rdz 2, 24 i Ef 5, 31, że dwoje będą w jednym ciełu⁹⁰. Te zaślubiny Chrystusa z Kościołem odznaczają się także duchową płodnością, wynikającą z miłości⁹¹.

Wypowiadając się na temat zaślubin Chrystusa-Oblubienica z Kościołem-Oblubienicą⁹² zauważa, że w wymiarze międzyludzkim podobny do nich jest związek oblubienicy z oblubienicą, męża z żoną⁹³ czy ducha z ciałem⁹⁴. Te szczególne zaślubiny Chrystusa z Kościołem staną się dla Augustyna wzorem ontologicznym dla małżeństwa chrześcijańskiego⁹⁵ i fundamentem teologicz-

matrimonial, s. 16; tenże: *Espiritualidad y castidad matrimonial según san Agustín*, s. 243; J. Salij, *Święty Augustyn o godności płci*, „W drodze” 8 (1975) 45.

⁸⁵ Por. *Contra Adimantum* 3, 3, PL 42, 133; zob. Ef 5, 25; Müller, *Kann nur der getaufte Mann gültig das Weihesakrament empfangen?*, s. 304.

⁸⁶ Por. Catalálan, *El matrimonio*, s. 92.

⁸⁷ Por. *Contra Faustum Manichaeum* 21, 7, PL 42, 392.

⁸⁸ Por. *Contra Adimantum* 3, 3, PL 42, 133; zob. Ef 5, 22.

⁸⁹ Por. Catalálan, *El matrimonio*, s. 76.

⁹⁰ Por. tamże, s. 114; zob. Augustinus, *Enarrationes in Ps.* 40, 1, CCL 38, 447.

⁹¹ Por. Desjardins, *Une pastorale augustiniennne du mariage*, s. 165.

⁹² Por. *De Genesi contra Manichaeos* II 13 (19), PL 34, 206; II 24 (37), PL 34, 215-216; zob. Catalálan, *El matrimonio*, s. 40; autor ten podkreśla, że Augustyn określając więź mistyczną, a nie cielesną Chrystusa i Kościoła, posługuje się terminami *sponsus* i *sponsa*; por. też Larrabe, *Dignidad de la vocación matrimonial*, s. 19.

⁹³ Por. *Contra Faustum Manichaeum* XXII 40, PL 42, 425; zob. Desjardins, *Une pastorale augustiniennne du mariage*, s. 171.

⁹⁴ Por. *De continentia* 9, 22, PL 40, 364; zob. Salij, *Święty Augustyn o godności płci*, s. 45.

⁹⁵ Por. *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 10, CCL 36, 96; *Enarrationes in Ps.* 34, 2, 1, CCL 38, 311; 37, 6, CCL 38, 387; 40, 1, CCL 38, 447; 61, 4, CCL 39, 774; 68, 2, 1, CCL 39, 917; 74, 4, CCL 39, 1027; 101, 12, CCL 40, 1426; 118, 22, 3, CCL 40, 1737; 118, 29, 9, CCL 40, 1767; 138, 21, CCL 40, 2005; 142, 3, CCL 40, 2062; 44, 12, CCL 38, 502; 101, 1, 2, CCL 40, 1426; *Sermo* 91, 7, PL 38, 570; *Epistola* 140, 18, PL 33, 545; *In Johannis Epistola ad Parthos* 1, 1, PL 35, 1979; *Sermo* 129, 4, PL 38, 772; zob. Catalálan, *El matrimonio*, s. 95; Larrabe, *Dignidad de la vocación matrimonial*, s. 16; Bruns, *Das Ehe-sacramentum bei Augustinus*, s. 242; A. Zumkeller, *Augustinus in der Diskussion unserer Zeit. Zu seiner Lehre über Welt, Leib, Ehe und Jungfräulichkeit*, „Cor Unum” 28 (1970) 16; por. Ef 5, 21-33.

nym dla jego doktryny o małżeństwie, a zwłaszcza dla zagadnienia jedności i nierozzerwalności oraz dla wymagań duchowych i moralnych małżonków chrześcijańskich⁹⁶. Innymi słowy, jak podkreśla to J. Gaudemet, opis biblijny stworzenia kobiety z boku Adama⁹⁷ a zwłaszcza obraz małżeństwa Chrystusa z Kościołem, nadają temu związkowi nowe znaczenie⁹⁸.

III. ZNACZENIE OBECNOŚCI CHRYSTUSA NA WESELU W KANIE GALILEJSKIEJ

1. Chrystus poświadcza Boskie pochodzenie małżeństwa. Obecność Chrystusa w Kanie Galilejskiej, jak wynika to z nauczania św. Augustyna, potwierdza przede wszystkim fakt, że Bóg jako Syn Boży z Ojcem i Duchem Świętym, ustanowił małżeństwo⁹⁹. Innymi słowy, obecność Chrystusa na godach w Kanie, jak to podkreśla M.F. Berrouard, potwierdza dobra małżeństwa, na które składa się nie tylko prokreacja, ale również naturalna wspólnota mężczyzny i kobiety¹⁰⁰. Myśl tę, naszym zdaniem, może uzupełnić Biskup Hippony nie tylko stwierdzeniem, że celem przybycia Chrystusa na gody było umocnienie czystości małżeńskiej oraz ukazanie świętości małżeństwa¹⁰¹ ale także podkreśleniem prawdy, że jest On fundamentem małżeństwa¹⁰² i miłości¹⁰³, rozumianej jako bycie darem dla siebie¹⁰⁴.

⁹⁶ Por. Catalálan, *El matrimonio*, s. 88; Larrabe, *Dignidad de la vocación matrimonial*, s. 18; Lodovici, *Sessualità, matrimonio e concupiscenza in sant'Agostino*, s. 220-221.

⁹⁷ Por. *De civitate Dei* XXII 17, PL 41, 778; zob. Desjardins, *Une pastorale augustinienne du mariage*, s. 163.

⁹⁸ Por. *De bono coniugali* 7, CSEL 41, 196; *Contra Faustum Manichaeum* XIX 26; XXVIII 3, CSEL 25/1, 528 i 713; *Sermo* 51, 13, PL 38, 344; zob. J. Gaudemet, *Familie I*, RCh VII 348.

⁹⁹ Por. *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 2, PL 35, 1459; *Sermo* 123, 2, PL 38, 684; 188, 4, PL 38, 1004. W tym miejscu autor zaznacza, że: „Celebremus ergo cum gaudio diem, quo peperit Maria Salvatorem, coniugata coniugii creatorem [...]”; zob. Berrouard, *L'enseignement de saint Augustin sur mariage*, s. 87; Catalálan, *El matrimonio*, s. 34; Desjardins, *Une pastorale augustinienne du mariage*, s. 162; Larrabe, *Dignidad de la vocación matrimonial*, s. 16; tenże: *Espiritualidad y castidad matrimonial según san Agustín*, s. 259.

¹⁰⁰ Por. Berrouard, *L'enseignement de saint Augustin sur mariage*, s. 88.

¹⁰¹ Por. *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 2, PL 35, 1459; zob. Berrouard, *L'enseignement de saint Augustin sur mariage*, s. 94.

¹⁰² Por. *De civitate Dei* XXI 26, 2, PL 41, 743: „Si quis autem diligit uxorem suam, si secundum Christum, quis ei dubitet in fundamento esse Christum?”; zob. Ef, 5, 25; Larrabe, *Espiritualidad y castidad matrimonial según san Agustín*, s. 243.

¹⁰³ Por. *Sermo* 9, 9, 11, PL 38, 83-84; zob. Larrabe, *Espiritualidad y castidad matrimonial según san Agustín*, s. 244.

¹⁰⁴ Naszym zdaniem, ta zwłaszcza myśl, zawarta jest w następującym stwierdzeniu Augustyna (*De Genesi ad litteram* IX 7, 12, PL 34, 397): „Hoc autem tripartitum est; fides, proles, sacramentum. In fide attenditur ne praeter vinculum coniugale, cum altera vel altero concubatur: in prole, ut amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur: in sacramento autem, ut coniugium

2. Chrystus objawia sakrament małżeństwa. Przybycie Jezusa Chrystusa do Kany Galilejskiej objawia również prawdę o sakramentalności małżeństwa. Innymi słowy, jak to zauważa Larrabe w swym studium do *In Johannis Evangelium tractatus*, Augustyn komentując to wydarzenie nie mówi, że Chrystus ustanowił sakrament małżeństwa na tych godach (*nuptias*), ale że uczestnicząc w godach małżeńskich, które są instytucją ustanowioną przez Boga, potwierdził i objawił (*ostenderetur sacramentum nuptiarum*) jego sakramentalność. W ten sposób Boska instytucja małżeństwa i potwierdzenie jej ze strony Chrystusa swoją obecnością, są wystarczającymi elementami dla teologii, potwierdzającymi sakramentalność małżeństwa chrześcijańskiego¹⁰⁵. Można więc za M.F. Berrouard powiedzieć, że ta sakramentalność istniała już wprawdzie od czasów pierwszych rodziców, ale do czasu wesela w Kanie była niejako ukryta. Chrystus w Kanie nie stworzył więc nowej, ale swą obecnością nadał inny wymiar instytucji, która już istniała od dawna, a która była stworzona przez Boga przed grzechem pierwotnym wtedy, gdy Bóg stwarzał mężczyznę i kobietę¹⁰⁶.

Ta obecność Chrystusa w Kanie wywpukla także prawdę o Jego zaślubinach z Kościołem. Dobre wino, zachowane do końca, nie tylko jest symbolem Ewangelii, ale także, jak podkreśla to cytowany już Larrabe, oznacza wieczną jedność Zbawiciela ze swą Oblubienicą, a więc *magnum sacramentum*. W ten sposób, naszym zdaniem, Biskup Hippony dokonał rozróżnienia pomiędzy *magnum sacramentum* Chrystusa i Kościoła a *illarum nuptiarum*, zawieranych w Kanie na wzór miłości Chrystusa do Kościoła¹⁰⁷, w których oblubieniec jest tylko figurą Chrystusa¹⁰⁸, a jego małżeństwo symbolem jedności Chrystusa i Kościoła¹⁰⁹.

3. Chrystus potwierdza dobro małżeństwa. Z wypowiedzi naszego Autora wynika, że w jego przekonaniu małżeństwo ustanowione przez Boga jest dobrem¹¹⁰ i to we wszystkim, co odnosi się do małżeństwa¹¹¹, a nie złem, jak to

non separetur, et dimissus aut dimissa nec causa prolis alteri coniungatur”, por. Larrabe, *Espiritalidad y castidad matrimonial según san Agustín*, s. 251.

¹⁰⁵ Por. *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 2, PL 35, 1459; zob. Berrouard, *L'enseignement de saint Augustin sur mariage*, s. 94; Larrabe, *Espiritalidad y castidad matrimonial según san Agustín*, s. 258 i 259.

¹⁰⁶ Por. Berrouard, *L'enseignement de saint Augustin sur mariage*, s. 87.

¹⁰⁷ Por. Adamski, *Rodzina między sacrum a profanum*, s. 66.

¹⁰⁸ Por. *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 2, PL 35, 1459: „[...] sponsus personam Domini figurabat [...]”; zob. Berrouard, *L'enseignement de saint Augustin sur mariage*, s. 95.

¹⁰⁹ Por. G. Bardy, *Święty Augustyn. Człowiek i dzieło*, tłum. Z. Kobyłańska, Warszawa 1955, 219.

¹¹⁰ Por. *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 2, PL 35, 1459; *De bono coniugali* 3, 3, PL 40, 375; zob. Berrouard, *Saint Augustin et l'indissolubilité du mariage*, s. 298; tenże, *L'enseignement de saint Augustin sur mariage*, s. 88.

¹¹¹ Por. *De gratia Christi et de peccato originali* II 34, 39, PL 44, 404; „Bonum ergo sunt nuptiae in omnibus quae sunt propria nuptiarum”.

uwawali manichejczycy¹¹². Uzasadnienie tej myśli, zdaniem Larrabe, Augustyn znajduje nie tylko w fakcie stworzenia pary małżeńskiej i poleceniu przez Boga, by rodząc potomstwo napelniali ziemię (Rdz 1, 28; 2, 18-25), ale także w obecności Chrystusa w Kanie na godach¹¹³. Biskup Hippony uczy więc, że małżeństwo jest dobrem¹¹⁴ nie tylko przed grzechem pierworodnym, ale i później, co potwierdza wspomniana obecność Chrystusa na weselu (J 2, 1-12), świadcząca o tym, że nie odnosił się On z pogardą do małżeństwa¹¹⁵. Grzech pierworodny, popełniony przez pierwszych rodziców, nie zniszczył więc fundamentalnych elementów małżeństwa, które jest dziełem Boga¹¹⁶.

Chrystus swą obecnością w Kanie nie tylko więc potwierdza i umacnia Boskie ustanowienie instytucji małżeństwa¹¹⁷, ale także wskazuje na świętość tego związku¹¹⁸ jako sakramentu¹¹⁹, przypomina o Boskim przykazaniu dotyczącym szacunku wobec rodziców¹²⁰, oraz uczy o wartości czystości małżeńskiej¹²¹. Ta obecność uświęca również małżeństwo¹²², obdarza je, jak zauważa to E. Portalié¹²³, łaską i wskazuje na jego wartość¹²⁴. Innymi słowy, można za Larrabe powiedzieć, że Chrystus nie byłby obecny na tych godach, gdyby małżeństwo nie było w Jego przekonaniu dobrem¹²⁵. W świetle tych refleksji

¹¹² Por. *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 2, PL 35, 1459: „Et qui bene eruditi sunt in fide catholica, noverunt quod Deus fecerit nuptias, et sicut coniunctio a Deo, ita divortium a diabolo sit”; zob. Por. Berrouard, *Saint Augustin et l'indissolubilité du mariage*, s. 297-298; tenże, *L'enseignement de saint Augustin sur mariage*, s. 87 i 88.

¹¹³ Por. Larrabe, *Matrimonio cristiano y educación*, s. 377; tenże, *Espiritualidad y castidad matrimonial según san Agustín*, s. 235.

¹¹⁴ Por. *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 2, CCL 36, 91; *De bono coniugali* 3, 3, PL 40, 375; zob. Eborowicz, *Wstęp*, w: Św. Augustyn, *Wartości małżeństwa*, s. 36; Catalálan, *El matrimonio*, s. 34.

¹¹⁵ Por. Peters, *Die Ehe nach der Lehre des hl. Augustinus*, s. 24.

¹¹⁶ Por. Larrabe, *Espiritualidad y castidad matrimonial según san Agustín*, s. 235.

¹¹⁷ Por. Bruns, *Das Ehe-sacramentum bei Augustinus*, s. 253.

¹¹⁸ Por. Eborowicz, *Wstęp*, w: Św. Augustyn, *Wartości małżeństwa*, s. 16; Kowalczyk, *Koncepcja miłości św. Augustyna*, s. 196; B. Roland-Gosselin, *La morale de saint Augustin*, Paris 1925, 157.

¹¹⁹ Por. *Contra Faustum Manichaeum* XXII 61, PL 42, 439; zob. S. Kowalczyk, *Człowiek i Bóg w nauce św. Augustyna*, Warszawa 1987, 144.

¹²⁰ Por. *In Johannis Evangelium tractatus* 8, 5, PL 35, 1452.

¹²¹ Por. tamże 9, 2, PL 35, 1459; zob. Catalálan, *El matrimonio*, s. 35.

¹²² Por. Eckmann, *Wprowadzenie*, w: *Pisma świętego Augustyna o małżeństwie i dziewictwie*, s. 23.

¹²³ Por. E. Portalié, *Augustin*, DThC I 2431.

¹²⁴ Por. *De bono coniugali* 3, 3, PL 40, 375: „Bonum ergo coniugii, quod etiam Dominus in Evangelio confirmavit, non solum quia prohibuit dimittere uxorem, nisi ex causa fornicationis (Mt 19, 9), sed etiam quia venit invitatus ad nuptias (J 2, 2), cur sit bonum merito quaeritur”; zob. Bardy, *Święty Augustyn*, s. 219; W. Eborowicz, *Małżeństwo i rodzina w nauce i praktyce duszpasterskiej św. Augustyna*, VoxP 5 (1985) z. 8-9, 142.

¹²⁵ Por. *De bono coniugali* 3, 3, PL 40, 375; zob. Larrabe, *Matrimonio cristiano y educación*, s. 377; C. Morán, *Un capítulo en la historia de la moral matrimonial. A propósito del „Adversus Iovinianum” de S. Jerónimo y del „De bono coniugali” de S. Agustín*, EstA 8 (1973) 343.

należy też za W. Eborowiczem dodać, iż „Augustyn, wypowiadając się o małżeństwie, jako dobru samym w sobie, a nie względnym, porównywanym z rozpustą zauważa, że małżeństwo i powściągliwość są dobrami, z których drugie jest lepsze. Małżeństwo jest dobrem, którego należy bronić przed oszczerstwem. Nie jest jednak małżeństwo dobrem koniecznym, gdyż służy innemu celowi”¹²⁶.

4. Chrystus uczy o nierozzerwalności małżeństwa. Obecność Chrystusa na weselu w Kanie jest również, w przekonaniu Augustyna, Jego lekcją na temat nierozzerwalności małżeństwa. Potwierdzenie tego znajdujemy między innymi w cytowanym już traktacie Biskupa Hippony *In Johannis Evangelium*, gdzie odnosząc się do tej obecności na weselu zauważa, iż Chrystus zabronił małżonkom się rozłączać, z wyjątkiem nierządu, wskazując w ten sposób, że Bóg jest autorem ich jedności. Stąd Chrystus broniąc nierozzerwalności małżeństwa nie tylko uczy, że wszelkie podziały, a zwłaszcza rozwód, są dziełem diabła¹²⁷, ale także wskazuje na jego sakramentalność i nierozzerwalność¹²⁸.

Analiza wypowiedzi św. Augustyna pozwala nam na wysunięcie następujących wniosków:

1. Nauczanie Biskupa Hippony podkreśla prawdę, że Bóg jest stwórcą małżeństwa i rodziny. Jest ono instytucją Boską, powołaniem i odwiecznym planem Boga wobec człowieka, pierwszym naturalnym związkiem społeczności ludzkiej, instytucją zamierzoną przez Boga jeszcze przed grzechem pierworodnym, gdzie mężczyzna i kobieta są dla siebie darem. Augustyn odrzucając manichejską koncepcję, według której małżeństwo i prokreacja jest czymś złym, kładzie nacisk na dobro małżeństwa ze względu na jego Boskie autorstwo. W jego przekonaniu, dobro małżeństwa nie zostało zniszczone przez grzech pierworodny. Dobro tego związku i porządek miłości nie może być naruszony przez cudzołóstwo (*adulterium*) i prostytucję (*prostitutio*), które są

¹²⁶ Por. *De bono coniugali* 8, 8, PL 40, 379: „Quod non sic dicimus bonum, ut in fornicationis comparatione sit bonum; alioquin duo mala erunt, quorum alterum peius: aut bonum erit et fornicatio, quia est peius adulterium [...]”; zob. Eborowicz, *Wstęp*, w: Św. Augustyn, *Wartości małżeństwa*, s. 16.

¹²⁷ Por. *In Johannis Evangelium tractatus* 9, 2, PL 35, 1459: „[...] sicut coniunctio a Deo, ita divortium a diabolo sit”; zob. też *Contra Faustum Manichaeum* XIX 26, PL 42, 365; XIX 29, PL 42, 368; *De civitate Dei* XIV 22, PL 41, 429-430; *De gratia Christi et de peccato originali* II 34, 39, PL 44, 404; por. Berrouard, *Saint Augustin et l'indissolubilité du mariage*, s. 298; R. Kuiters, *Saint Augustin et l'indissolubilité du mariage*, „Augustiniana” 9 (1959) 10.

¹²⁸ Por. *In Johannis Evangelium tractatus* 8, 3, PL 1452: „Puto quia non sine causa venit ad nuptias. Excepto miraculo, aliquid in ipso facto mysterii et sacramenti latet”; zob. Larrabe, *Dignidad de la vocación matrimonial*, s. 15.

potępione przez prawo Boskie i wieczne. Małżeństwo zawarte w celu krzewienia życia jest nierozzerwalne z prawa i nakazu Boskiego; nie zrywa go brak pożycia ani też niepłodność żony.

2. Wzorem nierozzerwalności małżeństwa jest dla Augustyna więź Izraela, Ludu Bożego z Bogiem, zaślubiny Słowa z ludzkością przez miłość. W ten sposób małżeństwo symbolizuje przymierze pomiędzy Bogiem a Izraelem, Bogiem a Kościołem. Wyjaśniając tę prawdę Biskup Hippony mówi także o uniżeniu się (*kenozie*) Syna Bożego, o „małżeństwie” pomiędzy Słowem Bożym a ludzką naturą, które dokonało się w tajemnicy Wcielenia, gdzie oblubieńcem było Słowo, a oblubienicą ciało.

Wcielenie stanowi dla Augustyna rodzaj małżeństwa mistycznego pomiędzy Chrystusem a Kościołem, wypełnionego przez miłość w śmierci i zmartwychwstaniu. Ta więź Chrystusa-Oblubieńca-Głowy z Oblubienicą-Kościółem, stanowi dla naszego Autora *magnum sacramentum* lub *magnum mysterium* oraz *res maior*, gdzie Chrystus żywi i pielęgnuje Kościół, który jest Jemu podporządkowany, ale nie na zasadzie dyktatury.

3. Obecność Chrystusa w Kanie Galilejskiej potwierdza fakt, że Bóg jako Syn Boży z Ojcem i Duchem Świętym ustanowił małżeństwo. Ta obecność potwierdza wartość dóbr małżeństwa (*fides, proles, sacramentum*), umacnia jego czystość, ukazuje świętość małżeństwa oraz podkreśla prawdę, że Chrystus jest jego fundamentem.

4. Przybycie Jezusa Chrystusa do Kany Galilejskiej objawia również prawdę o sakramentalności i nierozzerwalności małżeństwa, która istniała już od czasów pierwszych rodziców, ale do czasu wesela w Kanie była niejako ukryta. Ta obecność Chrystusa w Kanie uwypukla także prawdę o Jego zaślubinach z Kościołem, wieczną jedność Zbawiciela ze swą Oblubienicą, *magnum sacramentum*. W ten sposób Biskup Hippony dokonał rozróżnienia pomiędzy *magnum sacramentum* Chrystusa i Kościoła od *illarum nuptiarum* zawieranych w Kanie na wzór miłości Chrystusa do Kościoła, w których oblubieniec jest tylko figurą Chrystusa, a jego małżeństwo symbolem jedności Chrystusa i Kościoła. Chrystus swą obecnością w Kanie przypomina o Boskim przykazaniu dotyczącym szacunku wobec rodziców. Ta obecność również uswięca małżeństwo i obdarza je łaską.

ORIGINE E MODELLI DEL SACRAMENTO DI MATRIMONIO
NELL'INSEGNAMENTO DI S. AGOSTINO

(Sommario)

L'articolo è composto di tre parti: nella prima parte presentiamo le opinioni di Agostino confermantì la verità Dio è creatore del matrimonio che è un bene. Questo bene non è stato distrutto dal peccato originalie, non lo può fare un peccato di adulterio e di divorzio. Matrimonio resta indissolubile nel caso di mancanza della vita coniugale e anche di infertilità da qualsiasi parte.

La seconda parte presenta la dottrina di Vescovo di Ippona sul tema del *Sacramentum Magnum*. Per nostro l'autore il modello della indissolubilità del matrimonio è un legame di Israele, Popolo di Dio, con il Signore, il mistero della incarnazione e il legame di Cristo con la Chiesa.

La terza parte è stata dedicata ai chiarimenti di Agostino sul tema della presenza di Cristo alle nozze di Cana. Essa conferma la verità dalla quale risulta Dio ha creato il matrimonio e per questa ragione esso è un bene. La presenza del nostro Signore a Cana mette anche in rilievo la verità su di nozze di Cristo con la Chiesa (*magnum sacramentum*). Così il Vescovo di Ippona ha sottolineato una differenza fra *magnum sacramentum* di Cristo e della Chiesa e *illarum nuptiarum* celebrati a Cana su modello dell'amore di Cristo per la Chiesa in cui lo sposo è soltanto una figura di Cristo e il suo matrimonio un simbolo della unità di Cristo con la Chiesa.